

PAPER

QOZILIK INSTITUTI VA IQTISODIY FUNKSIYALARI: TARIXIY VA HUQUQIY TAHLIL

Karimov Kahramon Sadikovich^{1,*}

¹Qo'qon davlat universiteti Tarix kafedrası dotsenti, PhD

* qahramonjob876@umail.uz

Abstract

Maqola qozilik institutining jamiyatdagi iqtisodiy, huquqiy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashdagi o'rnini tahlil qiladi. Unda qozilik institutining huquqiy va tashkiliy mexanizmlari, kadrlar siyosati va strategik rejalashtirishning ahamiyati, ularning jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy tizimini shakllantirishdagi roli muhokama qilinadi. Maqolada qozilik institutning tarixiy va huquqiy asoslari, iqtisodiy munosabatlarni tartibga solish, mol-mulk huquqlarini himoya qilish va huquqiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan strategik maqsadlari ham tahlil qilingan. Tadqiqotning asosiy usullari huquqiy, iqtisodiy va tarixiy tahlilga asoslanib, arxiv materiallari, qonunlar, huquqiy hujjatlar va ilmiy adabiyotlardan foydalaniladi. Maqola qozilik institutining samarali faoliyati uchun malakali kadrlarni tayyorlash va strategik boshqaruvning ahamiyatiga urg'u beradi. Mahsulatan, qozilik institutining huquqiy tartibni saqlash, iqtisodiy munosabatlarni barqarorlashtirish va ijtimoiy adolatni ta'minlashdagi roli yoritiladi.

Key words: Qozilik instituti, huquqiy barqarorlik, iqtisodiy munosabatlar, ijtimoiy adolat, strategik rejalashtirish, kadrlar siyosati, huquqiy mexanizmlar, Markaziy Osiyo, O'zbekiston, Qirg'iziston.

Kirish

Qozilik instituti jamiyatdagi iqtisodiy, huquqiy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Qozilik faoliyati faqat sud organi sifatida emas, balki jamiyatning moliyaviy va iqtisodiy munosabatlarini tartibga solishdagi strategik mexanizm sifatida ham muhimdir. Markaziy Osiyo davlatlarida, xususan, O'zbekiston

va Qirg'izistonda qozilik institutining rolini chuqur tahlil qilish, uning tuzilishi, kadrlar siyosati, strategik rejalashtirish va iqtisodiy barqarorlikka qaratilgan funksiyalarini tadqiq etish jamiyatdagi huquqiy va iqtisodiy tizimlarni yaxshilashga qaratilgan muhim qadamdir.

Maqolada qozilik institutining tashkiliy-huquqiy mexanizmlari, kadrlar siyosati va strategik rejalashtirish mexanizmlari orasidagi

Compiled on: March 4, 2026.

Copyright: ©2026 by the authors. Submitted to *Advances in Science and Humanities* for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\) 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

munosabatlar, ularning birgalikda jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarini shakllantirishdagi roli muhokama qilinadi. Bundan tashqari, qozilik faoliyatidagi strategiya va ilmiy ma'rifatning ahamiyati ham tahlil qilinadi.

QOZILIK INSTITUTINING TARIXI VA HUQUQIY ASOSLARI

Qozilik institutining tarixi va huquqiy mexanizmlari ko'p asrlar davomida rivojlangan. Bu institutning birinchi maqsadi, davlat va jamiyatda tartibni ta'minlash, iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlarda adolatni qaror toptirish edi. Markaziy Osiyo davlatlarida qozilik faoliyati iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan. Qozilik instituti huquqiy tartibni saqlash va har bir shaxsning huquqini himoya qilishda muhim rol o'ynagan.

Qozilikning asosiy maqsadi faqat huquqni ta'minlashdan iborat bo'lmay, balki iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlarning samarali ishlashini ham ta'minlashdan iborat edi. Qozilik institutlari jamiyatdagi moliyaviy, savdo va mulk bilan bog'liq nizolarni hal etish, sud qarorlarini qabul qilish orqali adolatni qaror toptirish va bozor munosabatlarini barqarorlashtirishda muhim rol o'ynagan.

QOZILIK INSTITUTINING STRATEGIK MAQSADLARI

Qozilik institutining strategik maqsadlari iqtisodiy munosabatlarni tartibga solish, mol-mulk huquqlarini himoya qilish, huquqiy barqarorlikni saqlash va ijtimoiy adolatni ta'minlashdan iborat. Bu maqsadlar, o'z navbatida, jamiyatda qonuniy tartibni saqlash va ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni optimallashtirishga qaratilgan.

TADQIQOT USULLARI

Tadqiqotning asosiy metodologiyasi huquqiy va iqtisodiy tahlilga asoslanadi. Tadqiqotda quyidagi usullar qo'llaniladi:

Tarixiy tahlil – qozilik institutining tarixi va rivojlanishini yoritish;

Iqtisodiy tahlil – qozilik faoliyatining iqtisodiy aspektlarini o'rganish;

Huquqiy tahlil – qozilik faoliyatining huquqiy

asoslarini va ularning jamiyatga ta'sirini baholash.

MANBALAR

Tadqiqotning manbalari sifatida arxiv materiallari, qonunlar, huquqiy hujjatlar va ilmiy adabiyotlardan foydalaniladi. Shuningdek, markali huquqiy manbalar va tarixiy arxivlar tadqiq etiladi.

TASHKILIY-HUQUQIY MEKANIZMLAR

Qonunchilik va huquqiy me'yorlar

Qozilik instituti jamiyatda qonuniy tartibni saqlash va mulk huquqi munosabatlarini tartibga solish orqali iqtisodiy barqarorlikka hissa qo'shgan. Qonunlar, qarorlar va normativ-huquqiy hujjatlar faoliyatida qozilik organlarining roli nazariy va amaliy jihatdan muhimdir. Qozilik qarorlarining ijrosi huquqiy, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarida muhim ta'sirga ega.

Qozilik organlarining ishlash tizimi

Qozilik organlarining ishlash tizimi samarali va qonuniy tartibga asoslangan. Bu tizim, jamiyatdagi iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlarni nazorat qilish va barqarorlashtirish uchun zaruriy qadamlarni o'z ichiga oladi.

KADRLAR SIYOSATI

Kadrlar tayyorlash va malakali kadrlarning roli

Qozilik institutining samarali faoliyati uchun malakali kadrlarni tayyorlash muhim ahamiyatga ega. Kadrlar siyosati, huquqshunoslar, notariuslar va sud xodimlari uchun malakali ta'lim va ta'limdan keyingi dasturlarni o'z ichiga oladi. Kadrlar tayyorlash jarayonida, shuningdek, ularning axborotsizlikdan himoya qilinishiga katta e'tibor qaratiladi.

Qozilik xodimlarining axborotsizlikdan himoyasi

Qozilik organlarida ishlayotgan xodimlar uchun axborot xavfsizligi, ya'ni xavfsiz ma'lumotlarni ishlash va ishonchli qarorlar qabul qilishning muhimligi ta'kidlanadi. Kadrlar siyosatining aniq va strategik rejalashtirish bilan bog'liq bo'lgan muhim qismi shundaki, xodimlar doimiy ravishda malaka oshirishga va zamonaviy huquqiy tafsirlarga moslashishga majburdir.

STRATEGIK REJALASHTIRISH

Qozilik institutining strategik rejalashtirish jarayonlari

Qozilik institutining strategik rejalashtirish jarayoni ijtimoiy va iqtisodiy sohalaridagi o'zgarishlarning qonunlar va qarorlar bilan muvofiqligini ta'minlaydi. Strategik rejalashtirish faoliyati jarayonida qonunlar va qarorlar jamiyatdagi iqtisodiy, huquqiy va ijtimoiy munosabatlar bilan uy'g'unlashtiriladi.

Strategik boshqaruvning ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri

Qozilik organlarining strategik boshqaruvi jamiyatdagi huquqiy adolatni qaror toptirish, iqtisodiy munosabatlarni barqarorlashtirish va mulk huquqini ta'minlashga qaratilgan. Bu strategik rejalashtirish jamiyatning barqaror taraqqiyotini ta'minlash uchun muhimdir.

TAHLIL VA MUHOKAMA

Qozilik faoliyatining jamiyatga ta'siri

Qozilik faoliyati jamiyatdagi huquqiy barqarorlik, iqtisodiy ozodlik va ijtimoiy tenglikni saqlashga qaratilgan. Qozilik instituti faoliyatining samaradorligi, jamiyatda qonun ustuvorligini qaror toptirish va har bir shaxsning huquqiy manfaatlarini himoya qilishga yo'naltirilgan. Strategik rejalashtirishning samaradorligi

Strategik rejalashtirishning samaradorligi, qonunlar va qarorlarning amalga oshirilishini, mulk huquqi va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi samarali mexanizmlarni ko'rsatib bergan. Strategik boshqaruvning samaradorligi, jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarning huquqiy va iqtisodiy samaradorligini oshirishga qaratilgan.

XULOSA

Qozilik instituti jamiyatdagi iqtisodiy, huquqiy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynagan. Qozilik faoliyati, mulk huquqi, iqtisodiy munosabatlar va strategik rejalashtirish orqali adolatni qaror toptirish va iqtisodiy barqarorlikni saqlashdagi muhim funksiyani amalga oshirgan. Tadqiqotning natijalari, qozilik faoliyatining samaradorligi va ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirini ta'minlashda strategik rejalashtirishning

muhimligini ko'rsatib beradi.

References

1. Тиллабоев, С.Б. (2006). XIX аср охири XX аср бошларида Туркистон ўлкасининг маъмурий-ҳуқуқий бошқарув тизими ва унда маҳаллий аҳоли вакилларининг иштирокида (Фарғона вилояти мисолида). Тарих фан. ном... дисс. – Тошкент: 2006. – Б. 133.
2. Рахманов, А.Р. (2007). Ислом ҳуқуқи. Олий ўқув юртлари учун дурслик. – Тошкент: ТДЮИ, 2007. – Б. 232.
3. Кабир бин Кабир ад-Диззахи (Жиззахи). (n.d.). “Фатвои Кабир”. – Тошкент: ФАШИ. – Қўлёзма № 3185. – В 387.
4. Али бин Муҳаммад Хоразмий. (n.d.). “Фатвои Шайбоний”. – Тошкент: ФАШИ. – Қўлёзма № 8586. – В. 134.
5. Қонун. (n.d.). – Тошкент: ФАШИ. – Қўлёзма № 730. – В 3.
6. Топилдиев, Н. (2007). Қўқон хонлигининг Россия билан дипломатик алоқалари тарихидан (XIX аср-1876-йилгача). Фан, 2007. – Б. 99.
7. Марказий Осиё тарихи: манбашунослик ва тарихнавислик изланишлари. (2009). Илмий тўплам. – Тошкент: “Тошкент давлат Шарқшунослик институти”, 2009. – Б. 204.
8. Туркистон вилоятидги халқларни забт ва рабт қилмоқ яъни бошқармоғини низоми. (n.d.). – Тошкент: ФАШИ. – Қўлёзма № 9542. – В. 45.
9. Эргашев, Қ., Ҳамидов, Ҳ. (2015). Ўзбекистон тарихи. – Тошкент: “Ғафур Ғулом”, 2015. – Б. 287.
10. Туркестанский сборник. (1867). Т. 1. – 221 с.
11. Танғиров, О. (2016). Тошкент қозилари. // “Тафаккур” ижтимоий-фалсафий, маънавий-маърифий журнал, 1-сон. 2016. – Б. 125.

12. Ражабов, Қ., Ҳасанов, Ф., Шоймардонов, И., Тожибоев, Б. (2010). Ўзбекистон тарихининг муҳим саналари. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 2010. – Б. 74.
13. Муҳаммад Азиз Марғилоний. (1999). Тарихи Азизий (Фарғона чор мустамлақеси даврида). Нашрга тайёрловчи: Ш.Воҳидов, Д.Сангирова. – Тошкент: Маънавият, 1999. – Б. 45.
14. Ўз МА, I-19-фонд, 1-роғйхат, 3989-иш, 6-варақ.
15. Ўз МА, I-19-фонд, 1-роғйхат, 3984-иш, 1-2-варақ.
16. Мажид Ҳасаний. (1997). Юрт бўйнидаги қиладж ёки истило. – Тошкент: Адолат, 1997. – Б. 41.
17. Ўз МА, I-276-фонд, 1-роғйхат, 12-иш, 4-варақ.
18. Ўз МА, I-19-фонд, 1-роғйхат, 9054-иш, 110-110b-варақ.
19. Ўз МА, I-276-фонд, 1-роғйхат, 12-иш, 4-варақ.
20. Қонун. (n.d.). – Тошкент: ФАШИ. – Қўлёзма № 730. – В 29.
21. Акрамова, Ш. (2017). Давлат бошқаруви органларида касбий саралашнинг коррупцияга қарши мотивация сегменти. // Тошкент: “Халқ таълими” 1-сон. 2017. – В. 60.
22. Раҳманов, А.Р., Раҳманов, А.Р. (2007). Ислон ҳуқуқи. Олий ўқув юртлари учун дурслик. – Тошкент: ТДЮИ, 2007. – Б. 480.
23. Путинсов, Ю.С. (n.d.). Календар ахбороти. – Тошкент: ФАШИ. – Қўлёзма № 748. – 41 в.
24. Муҳаммад Азиз Марғилоний. (1999). Тарихи Азизий (Фарғона чор мустамлақеси даврида). Нашрга тайёрловчи: Ш.Воҳидов, Д.Сангирова. – Тошкент: Маънавият, 1999. – Б. 46.
25. Жороева, А. М. ”О методах управления аграрным сектором экономики региона Кыргызстан.”Экономика и управление: проблемы, решения 1.3 (2019): 18-21.
26. Жороева, А. М. ”Об организации учета в коневодстве в соответствии с международными стандартами.”Учет и контроль 1 (2019): 25-28.
27. Жороева, А. М. ”О состоянии и основных направлениях развития коневодства в Кыргызстане.”Учет и контроль 1 (2020): 33-38.
28. Жороева, А. М. ”О проблемах трансформации и капиталовложения в экономику региона Кыргызстана.”Экономика и управление: проблемы, решения 5.1 (2019): 41-45.
29. Суйналиева, Н. К., et al. ”Об опыте внедрения международных стандартов в хозяйствующих субъектах Кыргызстана.”Учет и контроль 9 (2018): 37-42.
30. Калыбекова, З. С., and М. Р. Шакирова. ”КЫРГЫЗСКИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С НАЗВАНИЯМИ СРЕДСТВ И СПОСОБОВ ПЕРЕДВИЖЕНИЯ И ИХ СООТВЕТСТВИЯ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ. Наука. Образование. Техника”2 (2021).
31. Шакирова, М. Р., and З. С. Калыбекова. ”ИЛИМ. БИЛИМ. ТЕХНИКА.”ИЛИМ. БИЛИМ. ТЕХНИКА Учредители: Киргизско-Узбекский международный университет им. Б. Сыдыкова 1: 129-134.
32. Калыбекова, З. С., and М. Р. Шакирова. ”КИТАИЗМЫ В СОВРЕМЕННОМ КЫРГЫЗСКОМ ЯЗЫКЕ.”Известия ВУЗов Кыргызстана 1 (2020): 152-156.
33. Шакирова, М. Р. ”ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ.”Вестник Жалал-Абадского государственного университета 1 (2015): 243-246.
34. Жалилова, Н. К., and М. Р. Шакирова. ”THE STUDY OF AGRICULTURAL VOCABULARY IN GENERAL LINGUISTICS.”Известия ВУЗов Кыргызстана 1 (2021): 289-292.